

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหา

การก้าวสู่ภาวะความทันสมัยนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงในด้านโครงสร้างด้านเศรษฐกิจและสังคม และขยายออกไปยังทุกประเทศทุกส่วนของโลก ทั้งนี้ ด้วยพลังอำนาจของระบบเศรษฐกิจใหม่และสังคมแบบทุนนิยม ประเทศต่างๆไม่สามารถดำรงสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของตนได้เพียงลำพัง แต่ได้ถูกเชื่อมโยงเข้ากับระบบเศรษฐกิจโลกทั้งในลักษณะต้องพึ่งพิงระบบเศรษฐกิจโลก และเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจโลก โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อมุ่งพัฒนาประเทศให้มีความทันสมัย เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่ยังไม่เจริญก้าวหน้า มีระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมล้าหลัง ไปสู่สังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และเทคโนโลยีในระดับสูง เช่นเดียวกับประเทศในกลุ่มยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือ (สนธยา พลศรี, 2548)

ในยุคแห่งความทันสมัยที่มุ่งเน้นการเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจ โดยมุ่งพัฒนาอุตสาหกรรมนั้น การแสวงหาความรู้ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อุตสาหกรรม เป็นกลไกที่สำคัญในการสนับสนุนการพัฒนาดังกล่าว ส่งผลให้ระบบและสถาบันทางเศรษฐกิจมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว รุนแรง กว้างขวาง และมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะสถาบันการตลาดและผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นหลากหลายทั้งชนิดและรูปแบบ เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดที่มีมากขึ้นและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (Giddens, 1991)

พลังอำนาจของระบบเศรษฐกิจใหม่และสังคมแบบทุนนิยมได้ขยายตัวมายังโลกที่สาม ในลักษณะที่เป็นแหล่งวัตถุดิบและแหล่งระบายสินค้า รวมถึงประเทศต่างๆ ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (Greater Mekong Subregion : GMS) อันประกอบด้วยประเทศพม่า ลาว ไทย กัมพูชา เวียดนาม และมณฑลยูนนานของจีน ที่จำเป็นต้องเปิดประเทศเข้าสู่ตลาดโลก ทั้งนี้เพราะมีเป้าหมายในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่ต้องมีความร่วมมือในระดับภูมิภาคเพื่อการแข่งขันกับภูมิภาคอื่น ๆ โดยที่แม่น้ำโขงซึ่งจัดเป็นแม่น้ำนานาชาติขนาดใหญ่ไหลผ่าน 6 ประเทศดังกล่าวข้างต้น เป็นเป้าหมายหลักในการดำเนินการรองรับและสนับสนุนโครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในภูมิภาคนี้ เพราะแม่น้ำโขงเป็นทั้งแหล่งทรัพยากรที่สำคัญที่เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เป็นแหล่งสร้างรายได้ และการจ้างงานหลักของประชากรในภูมิภาคนี้(กัมปนาท ภักดีกุล, 2549) ประกอบกับการขับเคลื่อนของอาเซียน ทำให้ประเทศในกลุ่มอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่เป็นสมาชิกของอาเซียนถูกเชื่อมโยงเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจภูมิภาคอีกชั้นหนึ่ง

ลุ่มน้ำโขงเป็นลุ่มน้ำที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์จำนวนมากมายมหาศาล มีแร่ธาตุที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ มีผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์ มีสัตว์บกสัตว์น้ำที่หายากและมีแห่งเดียวในโลก มีความหลากหลายทางชีวภาพของป่าเขตร้อน เป็นรองเพียงลุ่มน้ำแอมะซอนในประเทศบราซิล เท่านั้น พื้นที่ลุ่มน้ำโขงจึงเป็นที่สนใจของนักวิทยาศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์ นายทุน นักพัฒนา ทั้งที่เป็นคนในพื้นที่และจากประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ดังนั้น โครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่ต้องการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำโขงเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมและความทันสมัย จึงเกิดขึ้นหลายโครงการในภูมิภาคนี้ หน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนาในลุ่มน้ำโขง นับแต่ทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา คือ ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (Asian Development Bank : ADB) ซึ่งให้การสนับสนุนและให้ทุนในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ในลุ่มน้ำโขง โดยในปี พ.ศ.2535 ADB เริ่มแผนงานความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง เพื่อที่จะลงทุนในด้านความสัมพันธ์เชิงสันติ และการเชื่อมต่อไปสู่ระบบเศรษฐกิจการตลาดให้มากขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยสร้างความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ทางสังคมที่ดีของผู้นในอนุภูมิภาค ผ่านความร่วมมือของภูมิภาคที่คอยอำนวยความสะดวกทางการค้า การลงทุน การพัฒนา และการหาแหล่งพลังงาน การเติบโตของธุรกิจท่องเที่ยว การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการป้องกันสภาพแวดล้อม ด้วยความคาดหวังว่าการดำเนินการดังกล่าวนำไปสู่การลดความยากจน ทำให้โอกาสในการจ้างงานมีมากขึ้น มีมาตรฐานการจ้างงานดีขึ้น

ประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ได้วางกรอบการพัฒนาไว้ 5 ประการ ได้แก่ 1) สนับสนุนให้มีการทำข้อตกลงเงื่อนไขสาธารณูปโภคพื้นฐานผ่านความร่วมมือหลายฝ่าย 2) อำนวยความสะดวกในการทำการค้า 3) ส่งเสริมให้ภาคเอกชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน 4) พัฒนาบุคคลและทักษะด้านความรู้ความสามารถ และ 5) ปกป้องสิ่งแวดล้อม และส่งเสริมให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของอนุภูมิภาคอย่างยั่งยืน (ซึ่งแผนแม่บทการพัฒนาของ ADB ในการให้เงินกู้สำหรับโครงการลงทุนในระบบขนส่งและพลังงาน ก็วางอยู่ภายใต้หลักการดังกล่าว) แต่เมื่อพิจารณาแผนงานของประเทศใน GMS แล้ว เป็นการเร่งกิจกรรมทางการค้าและการลงทุน เพื่อเป้าหมายในการขยายตัวของตลาดอันเป็นยุทธศาสตร์หลัก ทำให้การพัฒนาในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรม ซึ่งมีความสอดคล้องและเกี่ยวข้องกับระบบเสรีนิยมที่มุ่งเน้นในเรื่องของความเจริญเติบโต หรือการขยายตัวของตลาดเป็นหลัก (พีระพจน์ รัตนมาลี, 2549)

ผลจากการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมดังกล่าว ทำให้พื้นที่ชุมชนชายแดนซึ่งเป็นพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างประเทศได้รับผลกระทบอย่างรวดเร็วและรุนแรงกว่าพื้นที่อื่น กล่าวคือ พื้นที่ชุมชนชายแดนเป็นประตูสู่ประเทศเพื่อนบ้าน เป็นช่องทางในการแลกเปลี่ยนการพัฒนาเศรษฐกิจและ

สังคม เป็นศูนย์กลางและจุดเริ่มต้นเชื่อมโยงโครงการความร่วมมือประเทศต่างๆ ในภูมิภาค ได้ก่อเกิดการกลายเป็นสังคมอุตสาหกรรมและการขยายตัวของทุนนิยม ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วและหลากหลาย ทำให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคม โดยก่อให้เกิดการสร้างงาน โอกาสทางการศึกษาและการประกอบอาชีพ มีความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต มีสิ่งประดิษฐ์นวัตกรรมใหม่ ๆ มีเครื่องมืออุปกรณ์ติดต่อสื่อสารที่รับรู้ข่าวสารความเคลื่อนไหวทันต่อเหตุการณ์โลกทัศน์เทียบอารยประเทศ มีวิถีชีวิตที่มีความบันเทิงรื่นรมย์ตามกระแสการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม และดูเหมือนว่าจะมีทุกอย่างที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐานทางด้านปัจจัย 4 รวมถึงความต้องการที่มีเพิ่มมากขึ้นตามข้อมูลข่าวสารและกระแสวัฒนธรรมที่ได้รับ แต่ในขณะเดียวกันในการเปลี่ยนแปลงนั้น ก็ยังก่อให้เกิดความเสี่ยงต่ออันตรายที่ไม่เจตนาและไม่ปรารถนาที่จะให้เกิดผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนแฝงอยู่ด้วย เช่น ปัญหาสังคมที่เพิ่มมากขึ้น ปัญหาความเสื่อมถอยของจริยธรรมศีลธรรม ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

จังหวัดหน้าด่านชายแดนไทย-ลาว เป็นประตูสู่ประเทศเพื่อนบ้านและเป็นจุดเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนเศรษฐกิจและสังคม โดยจังหวัดหนองคายได้รับเลือกให้เป็นจุดก่อสร้างสะพานข้ามแม่โขง(สะพานมิตรภาพไทย-ลาว) แห่งแรก เมื่อปี พ.ศ.2537 และจังหวัดมุกดาหารเป็นจังหวัดที่รับเลือกให้เป็นจุดก่อสร้างสะพานข้ามแม่โขง(สะพานมิตรภาพไทย-ลาว) แห่งที่ 2 และเปิดใช้อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ.2549 ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก (East-West Economic Corridor) เป็นโครงการที่รองรับการพัฒนาพื้นที่เชื่อมโยงในทางเศรษฐกิจ การค้า การลงทุนและการท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง สะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 2 ทอดข้ามจากฝั่งไทยบริเวณบ้านนาทรายใหญ่และบ้านสงเปือย อ.เมือง จ.มุกดาหาร ไปลงยังบ้านท่าอุดมและบ้านนาแก เมืองคันทะบุรี แขวงสะหวันนะเขต ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป. ลาว) เมืองกวางตรี เมืองเว้ และเมืองดานัง ซึ่งเป็นท่าเรือน้ำลึกที่สำคัญของเวียดนาม ทำให้การติดต่อสื่อสารและการค้าระหว่างผู้คนในประเทศอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงมีความสะดวกสบายมากขึ้น

สำนักงานเชื่อมโยงเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้านและพื้นที่ชายแดน (สพช.) และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้เสนอให้จังหวัดมุกดาหารเป็นศูนย์กลางธุรกิจจัดจำหน่ายสินค้า หรือ”นครการค้าชายแดน” (หอการค้าจังหวัดมุกดาหาร, 2550) โดยเป็นจังหวัดที่มีความสำคัญและมีบทบาทต่าง ๆ มากขึ้นในฐานะที่เป็นประตูการค้าและการลงทุนสู่อินโดจีน เป็นฐานผลิตด้านอุตสาหกรรมที่จะเชื่อมโยงสู่กลุ่มประเทศอินโดจีน และประตูสู่ชายฝั่งทะเลตะวันออกของไทย (Eastern Seaboard Development Program) เป็นศูนย์กลาง

การบูรณะอินโดจีนในแง่ของการเงิน การธนาคาร การบริหารด้านวิชาการ การวิจัย และศูนย์กลาง การถ่ายทอดเทคโนโลยี รวมทั้งมีบทบาทในฐานะเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้ เชื่อมโยง แหล่งท่องเที่ยวระดับโลกของกลุ่มอินโดจีน เช่น นครวัด นครธม ในประเทศกัมพูชา น้ำตกหลี่ผี ใน สปป. ลาว และแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญๆในเวียดนาม

จากความสำเร็จดังกล่าว หน่วยงาน สถาบัน องค์กรต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชนในจังหวัด มุกดาหาร จึงได้เตรียมพร้อมเพื่อรองรับกับความเจริญเติบโต การขยายตัวทางเศรษฐกิจ การค้า การ ลงทุน และการท่องเที่ยว รวมถึงผลกระทบต่างๆที่จะตามมา ได้แก่ การเตรียมความพร้อมของคน เร่งเสริมสร้างคุณภาพคน โดยเฉพาะด้านการศึกษาและทักษะการใช้ภาษาสากล(อังกฤษ) การเตรียม ทักษะด้านแรงงานฝีมือให้มีคุณภาพและมาตรฐานเพิ่มมากยิ่งขึ้น ดำเนินการฝึกอบรม สัมมนา เผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจ เร่งสร้างจิตสำนึก ให้กับผู้นำท้องถิ่น ผู้นำประชาชน และเจ้าหน้าที่ทุก ส่วนที่เกี่ยวข้อง ในการร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้เห็นคุณค่า ความสำคัญและความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อม และนอกจากนี้ยังมีโครงการต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม ผ่านการรณรงค์ สร้างสำนึก ความตระหนัก สร้างความรู้ ความ เข้าใจ เพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การเตรียมการด้านการรักษาความ ปลอดภัย การป้องกันการก่อวินาศกรรมและอุบัติเหตุ อุบัติภัย ให้มีความพร้อมอยู่เสมอ รวมถึงการ ป้องกันและปราบปรามยาเสพติด การลักลอบขนยาเสพติด แหล่งผลิต แหล่งจำหน่าย ผู้เสพ และผู้ที่ อาจตกเป็นเหยื่อของยาเสพติด เช่น นักเรียน นักศึกษา ผู้ใช้แรงงาน นักท่องเที่ยว รวมทั้งกำหนด มาตรการป้องกันการลักลอบขนถ่ายสินค้าหลบหนีศุลกากร ในขณะที่เดียวกันก็สนับสนุนให้มีการ แก้ไข ปรับปรุง ผ่อนคลายกฎระเบียบทางการค้า การลงทุนระหว่างประเทศที่แตกต่างกันให้เกิด ความสะดวก คล่องตัวมากขึ้น มีการจัดระบบผังเมืองของจังหวัดให้ชัดเจน การจัดระเบียบชุมชน เมือง จัดเตรียมการก่อสร้าง ปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ระบบสาธารณสุข โภค ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท ให้มีความพร้อมเพียงต่อความต้องการ (คณะอนุกรรมการด้านเศรษฐกิจจังหวัดมุกดาหาร, 2550)

ผลจากความเจริญเติบโตและการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน และการท่องเที่ยว ทำให้ในช่วง 9 เดือนแรกของปี 2550 ซึ่งเป็นช่วงหลังจากที่เปิดสะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 2 ใช้อย่างเป็นทางการมีการขยายตัวในภาคการเกษตร ภาคอุตสาหกรรม และการท่องเที่ยวอย่าง ต่อเนื่อง การค้าชายแดนระหว่างไทยกับลาวด้านจังหวัดมุกดาหารมีมูลค่าเพิ่มขึ้นร้อยละ 341 อุตสาหกรรมด้านการบริการและการท่องเที่ยว มีนักท่องเที่ยวผ่านเข้า-ออก มากกว่า 150,000 คน เพิ่มขึ้นร้อยละ 182.88 ส่วนด้านการจ้างงานก็ยังคงขยายตัวอย่างต่อเนื่องตามการขยายตัวของ ภาคอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว เมื่อพิจารณาจากจำนวนผู้ประกันตนสะสมในเดือนกันยายน

2550 มีการจ้างแรงงานเพิ่มขึ้นร้อยละ 2.27 เมื่อเทียบกับในช่วงเวลาเดียวกันของปีที่ผ่านมา ในขณะที่อัตราการว่างงานของจังหวัดมุกดาหารอยู่ในระดับต่ำที่ร้อยละ 1.36 (คณะกรรมการด้านเศรษฐกิจจังหวัดมุกดาหาร, 2550)

อย่างไรก็ตามแม้ภาพรวมภาวะเศรษฐกิจส่วนใหญ่จะเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น แต่เนื่องจากกระแสโลกาภิวัตน์และการขยายตัวของกระแสทุนนิยม ทำให้ปัญหาต่างๆ ทั้งปัญหาด้านสังคมและปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ยังคงทวีความรุนแรงและมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะปัญหาทางสังคม เช่น ปัญหาการลักลอบขนยาเสพติดข้ามแดน ปัญหาด้านแรงงานเข้าเมือง โดยผิดกฎหมาย ปัญหาด้านวัฒนธรรมการใช้สินค้าฟุ่มเฟือย และปัญหาอาชญากรรม (สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548) ทั้งนี้ ยังพบว่าดัชนีราคาผู้บริโภคมีการขยายตัวปรับตัวสูงอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ต้นปี 2550 โดยในเดือนกันยายน 2550 ปรับตัวเพิ่มขึ้นร้อยละ 7.30 ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงค่าครองชีพที่สูงขึ้น และเมื่อพิจารณาถึงกำลังซื้อของประชาชน พบว่าประชาชนระดับบนมีกำลังซื้อมากขึ้นแต่ในขณะที่ประชาชนระดับรากหญ้ากลับไม่มีกำลังซื้อ แสดงว่าการกระจายรายได้เริ่มไม่ทั่วถึง หรืออาจเกิดจากค่าครองชีพที่เพิ่มสูงขึ้นมากไม่สัมพันธ์กับรายได้ของประชาชน (คณะกรรมการด้านเศรษฐกิจจังหวัดมุกดาหาร, 2550) นอกจากนี้ยังพบว่า เด็กไร้สัญชาติซึ่งเป็นลูกของแรงงานต่างด้าวสัญชาติลาวที่เข้าเมืองผิดกฎหมาย ทั้งที่มาพร้อมพ่อแม่ และเกิดที่จังหวัดมุกดาหารมีจำนวนมากกว่า 300 คน คิดเป็นร้อยละ 60-70 จากจำนวนของผู้ที่เข้าเมืองมาอย่างถูกกฎหมาย ที่ไม่สามารถอยู่อาศัยและศึกษาในประเทศไทยได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย พร้อมกันนี้ก็ยังไม่สามารถกลับไปอาศัยอยู่ในประเทศตามสัญชาติเกิดของพ่อแม่ได้ และมีเด็กไร้สัญชาติลาออกจากโรงเรียนเพื่อมาทำงานและขอทานเฉลี่ยเดือนละ 1 คน (สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์, 2551) นับว่าจังหวัดมุกดาหารกำลังเผชิญกับปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทของชุมชนชายแดน

นอกจากนี้ จังหวัดมุกดาหารยังมีปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยปัญหาใหญ่ที่สุด คือ การบุกรุกทรัพยากรป่าไม้ ทำให้ปัจจุบันนี้เหลือพื้นที่ป่าเพียงร้อยละ 35 นอกจากนี้ยังมีปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ที่สำคัญ ได้แก่ ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า ปัญหาทรัพยากรน้ำ คุณภาพน้ำและการจัดการน้ำ ปัญหาการใช้ทรัพยากรดิน และปัญหาขยะที่มีปริมาณเกิดขึ้นมากกว่าที่กำจัดได้ (คณะกรรมการด้านเศรษฐกิจจังหวัดมุกดาหาร, 2550)

จากสภาพการณ์ปัญหาต่าง ๆ ข้างต้น แสดงว่าในพื้นที่ชายแดนตกอยู่ในภาวะเปราะบางหรือเกิดความความเสี่ยงทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตและเกิดความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในสังคมในทิศทางที่ไม่พึงประสงค์ ได้แก่ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาความขัดแย้งหรือความรุนแรงในสังคม ปัญหาการผูกרוןของ

ประเพณีและวัฒนธรรม และการสูญหายไปของทักษะ องค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัญหา การสูญเสียระบบนิเวศน์และความหลากหลายทางชีวภาพ การพังของริมตลิ่งและการเปลี่ยนแปลง ทางน้ำไหล การเปลี่ยนแปลงคุณภาพน้ำ การทำลายป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ และมลภาวะและ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรดิน น้ำ อากาศ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชนและองค์กรในท้องถิ่นต้องมีวิธีในการจัดการกับความเสี่ยงที่เกิดขึ้น

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่รองรับและสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจใน ภูมิภาค ผ่านช่องทางในพื้นที่ชายแดนอย่างเข้มข้นไม่เพียงแต่ส่งผลในทางที่ดีขึ้นบ้างทางเศรษฐกิจที่ วัดเป็นตัวเลขได้เท่านั้น แต่ได้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน และ ส่งผลกระทบทางลบต่อวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่โดยตรง โดยเฉพาะผู้คนที่ต้องพึ่งพาการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีวิต วิถีชีวิตของผู้คนเหล่านี้ต้องอยู่ท่ามกลางภาวะความเสี่ยงทาง สังคมและสิ่งแวดล้อม ประชาชนต้องปรับตัวและแสวงหาวิธีการที่จะอยู่รอดท่ามกลางกระแสการ เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งทุกภาคส่วนในสังคม ทั้งภาครัฐ ภาคประชาชนหรือภาค ส่วนที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ประชาคม และองค์กรเอกชน เป็นผู้ที่มิบทบาท สำคัญยิ่งในการจัดการความเสี่ยง (Heitzmann, Canagarajah and Siegel, 2002)

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ชุมชนชายแดนไทย-ลาว ที่อยู่ท่ามกลางการ พัฒนาที่ก้าวอย่างรวดเร็วผ่านโครงการพัฒนาต่างๆ ที่สนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจในภูมิภาค อย่างเข้มข้นตามกระแสการพัฒนาในระบบเศรษฐกิจโลกย่อมจะส่งผลกระทบต่อไป ซึ่งแน่นอนว่า ได้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม รวมถึง ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน และส่งผลกระทบต่อ วิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นมีทั้งที่เกิดขึ้นเห็นได้อย่างชัดเจน และอยู่ระหว่างการพัฒนาไปสู่สภาพปัญหาที่มีเงื่อนงำ ดังนั้นชุมชนชายแดนไทย-ลาว ดังกล่าวน่าจะได้มีการบริหารจัดการความเสี่ยง เพื่อรองรับกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ผู้วิจัยจึงมีคำถามว่า ชุมชนในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว มีภาวะความเสี่ยงทางสังคมและสิ่งแวดล้อมมากน้อยเพียงใด และ ชุมชนดังกล่าวมีการบริหารจัดการความเสี่ยงนั้นอย่างไร และมีปัจจัยอะไรบ้างที่มีอิทธิพลต่อการ บริหารจัดการความเสี่ยงนั้น ซึ่งผลของการวิจัยที่ได้จะเป็นประโยชน์เพื่อเป็นข้อเสนอเชิงนโยบาย ในการเสริมสร้างประสิทธิภาพการจัดการความเสี่ยงทางสังคมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนในพื้นที่ ชายแดนได้ อันจะส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ได้รับผลกระทบจากกระแสการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างอยู่ดีมีสุข

2. คำถามการวิจัย

จากที่มาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวนำมาสู่คำถามการวิจัย ที่สำคัญ 2 ประการ ดังนี้

2.1 การจัดการความเสี่ยงทางสังคมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว มีกระบวนการและลักษณะอย่างไร ตลอดจนมีปัจจัยอะไรบ้างที่มีอิทธิพลต่อการจัดการความเสี่ยงทางสังคมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว

2.2 ชุมชนในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาวมีภาวะความเสี่ยงทางสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างไร ในระดับมากน้อยเพียงใด

2.3 มีปัจจัยใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อการจัดการความเสี่ยงทางสังคมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว

3. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

วัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วย

3.1 เพื่อศึกษาภาวะความเสี่ยงทางสังคมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนในพื้นที่ชายแดน ไทย-ลาว

3.2 เพื่อศึกษาการจัดการความเสี่ยงทางสังคมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนในพื้นที่ ชายแดน ไทย-ลาว

3.3 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการความเสี่ยงทางสังคมและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว

4. ประโยชน์ที่ได้รับ

การวิจัยครั้งนี้ทำให้ได้องค์ความรู้ที่สำคัญเกี่ยวกับเพื่อศึกษาภาวะความเสี่ยงทางสังคมและสิ่งแวดล้อม และการจัดการความเสี่ยงทางสังคมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ตลอดจนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการความเสี่ยงทางสังคมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ซึ่งผลการศึกษานำข้อมูลไปใช้เป็นประโยชน์กับหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง ในการกำหนดแนวทาง วางแผน การส่งเสริมและการพัฒนาในการป้องกันและแก้ไขปัญหาความเสี่ยงทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนเป็นแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพของการจัดการความเสี่ยงทางสังคมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่เกิดขึ้นในพื้นที่ที่ศึกษา หรือพื้นที่ที่มีบริบทใกล้เคียงกันต่อไป ทั้งยังเป็นการสร้างองค์ความรู้ด้านสังคมความเสี่ยงที่เกิดจากภาวะความทันสมัยในพื้นที่ชุมชนชายแดนในบริบทของประเทศกำลังพัฒนาที่ต้องเข้าสู่ระบบการแข่งขันในตลาดโลก

5. ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษากำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ ดังนี้

5.1 การวิจัยนี้ กำหนดพื้นที่การศึกษาที่ชุมชนในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว เขตพื้นที่จังหวัดมุกดาหาร ทุกอำเภอที่มีภูมิรัฐศาสตร์เป็นพื้นที่ชายแดนไทย-ลาวและมีพรมแดนติดแม่น้ำโขง ที่มีระยะทางยาวประมาณ 72 กิโลเมตร ตลอดแนวเรียบแม่น้ำโขง ซึ่งมีทั้งหมด 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองมุกดาหาร อำเภอคอนตาล และอำเภอหว้านใหญ่ โดยศึกษาทั้งชุมชนเมืองและชนบท ที่แบ่งเขตการปกครองตามพระราชบัญญัติการปกครองท้องถิ่นของกระทรวงมหาดไทย

5.2 การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาเฉพาะการจัดการความเสี่ยงทางสังคมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนในพื้นที่ชายแดนที่ศึกษา เท่านั้น โดยการจัดการความเสี่ยงทางสังคม ครอบคลุมถึงความสูญเสียทางสังคม ได้แก่ การเกิดลัทธิปีศาจเจกนิยม การหายไปของภูมิปัญญาและองค์ความรู้ดั้งเดิม ความไม่เท่าเทียมทางสังคม ความขัดแย้งและความรุนแรงในสังคม และปัญหาสังคม รวมถึงความสุกร่อนของความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรม และการจัดการความเสี่ยงทางสิ่งแวดล้อม ครอบคลุมถึงการสูญเสียของระบบนิเวศน์และความหลากหลายทางชีวภาพ การพังทลายและเปลี่ยนแปลงริมตลิ่งและทางน้ำไหล การเปลี่ยนแปลงคุณภาพน้ำ การทำลายป่าไม้และความเสื่อมโทรมของป่าไม้ และมลภาวะและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

6. นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยการจัดการความเสี่ยงของชุมชนในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ผู้วิจัยได้ให้คำจำกัดความ หรือ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

ความเสี่ยงทางสังคม หมายถึง เหตุการณ์ หรือการกระทำที่จะส่งผลกระทบต่อให้เกิดความสูญเสีย หรือความเสียหายต่อวิถีการดำรงชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม และเปลี่ยนแปลงชุดความสัมพันธ์ของคนในสังคม โดยพิจารณาจาก 1) การเกิดลัทธิปีศาจเจกนิยม 2) การหายไปของภูมิปัญญาและองค์ความรู้ดั้งเดิม 3) ความไม่เท่าเทียมทางสังคม 4) ความขัดแย้งและความรุนแรงในสังคม 5) ปัญหาสังคม และ 6) ความสุกร่อนของความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรม

ความเสี่ยงทางสิ่งแวดล้อม หมายถึง เหตุการณ์ หรือการกระทำที่จะส่งผลกระทบต่อให้เกิดความสูญเสีย หรือความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ และส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน โดยพิจารณาจาก 1) การสูญเสียของระบบนิเวศน์และความหลากหลายทางชีวภาพ 2) การพังทลายและเปลี่ยนแปลงริมตลิ่งและทางน้ำไหล 3) การเปลี่ยนแปลงคุณภาพน้ำ 4) การทำลายป่าไม้และความเสื่อมโทรมของป่าไม้ และ 5) มลภาวะและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

การจัดการความเสี่ยงทางสังคมและสิ่งแวดล้อมของชุมชน หมายถึง การบริหารจัดการดำเนินกิจกรรม หรือกระบวนการต่าง ๆ ของชุมชน ที่เป็นไปเพื่อคาดการณ์และลดผลเสียของความไม่แน่นอนที่อาจจะเกิดขึ้น ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อให้เกิดความสูญเสียหรือความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ต่อวิถีการดำรงชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม และเปลี่ยนแปลงชุดความสัมพันธ์ของคนในสังคม โดยมีกระบวนการและขั้นตอนที่สำคัญ ได้แก่ 1) การพิจารณาบริบทและสภาพแวดล้อม 2) การจำแนกความเสี่ยง 3) การประเมินและวิเคราะห์ความเสี่ยง 4) การตอบสนอง/จัดการกับความเสี่ยงนั้น และ 5) การเตรียมความพร้อมของชุมชน

ชุมชนชายแดนไทย-ลาว หมายถึง หมู่บ้าน หรือชุมชนในเขตเทศบาล โดยมีที่ตั้งในเขตภูมิรัฐศาสตร์เป็นพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ที่ยึดถือเขตการปกครองตามพระราชบัญญัติการปกครองท้องที่ของกระทรวงมหาดไทยในเขตพื้นที่ 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองมุกดาหาร อำเภอดอนตาล และอำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร ซึ่งเกิดจากรวมตัวกันของกลุ่มคนจำนวนหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออยู่อาศัยร่วมกัน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน และมีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน

